

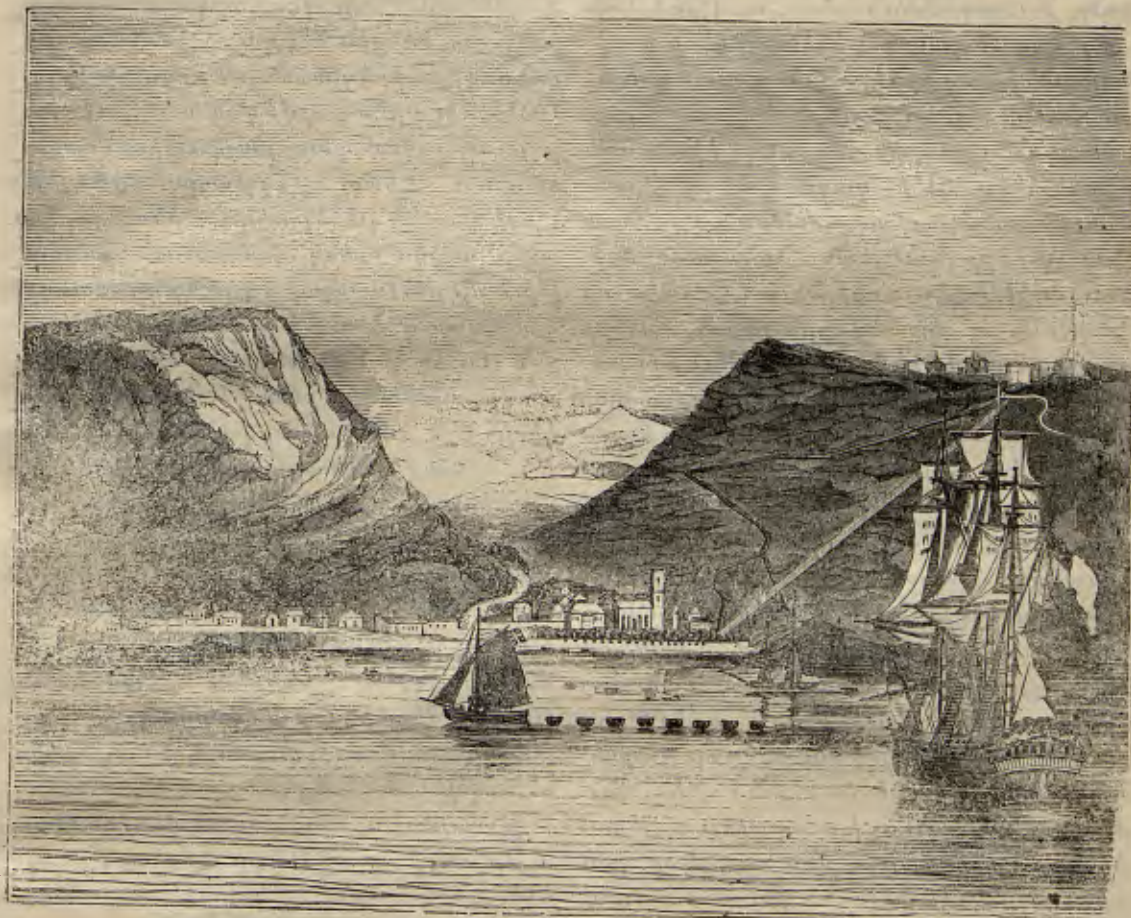
ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ԳԻՏԵԼԵԼՅ

ՀԵՏՈՐ 4.

»»» ԳԵԿՏԵՄԵՐԻ 1. 1842. »»»

ԹԻԻ 48

Սուրբ Հեղինե :

Լաջիկայ պատկերը կընկերայացունէ մեզի Սուրբ Հեղինէ կղզիին երևոյթը՝ ինտոր որ նաւի մը վրայէն կերևայ ան ճէ մաղանի նաւահանգիստէն, որ է կղզիին մէկ հատիկ նաւահանգիստը արեւմտեան հիւսիսային դին : Եւ կղզին Հարաւային Միջերկրական Ռակիանոսին մէջն է՝ Եփրիկէի ու Հարաւային Բալքանի մէջ տեղը, 1200 միլոն առջեւ երկրէն ու 1800 միլոն վերջի յիշված երկրէն հեռու . 16 աստիճանի չափ հարաւային լայնութիւն ունի, ու 6

աստիճան արեւմտեան երկայնութիւն՝ Կախնի առաջին միջօրեական գիծէն : Իր տարածութիւնը փոքր է . ովկիանոսի մէջը լոկ ասպառած մըն է՝ տասն ու կէս միլոն երկայնութեամբ՝ ու վեց միլոն և իրեք քաւորդ միլոնի լայնութեամբ, ու 28 միլոնի չափ շրջապատով : Իրեն խիստ մօտ եղած ցամաք երկիրը Համբարձման փոքրիկ կղզին է, որ 600 միլոնի չափ հեռու է անկից : Սուրբ Հեղինէ անունը անոր տրւաւ իր առաջին գտնողը Յովհաննէս տը Կօլա՝ Պօրթուկէզ

նաւապետ մը : որ ըստ սլաւոնահայ հանդիպեցաւ հոն յամի Տեառն 1502ին Սայիսի 21 (9) ին Կոստանդիանոս կայսեր մօրը Հեղինէի տօնախմբութեան օրը : Գտնուած ատենը բոլորովին զուրկ էր մարդկային բընականէնքէ՝ ու ընտանի անասուններէ : Փօրթուկէզները՝ որ անատոնը աշխարհի մէջ գրեթէ միայն ասոնք էին հեռաւոր տեղվանք նաւորդութիւն ընող՝ ու Բրեւեւան շնորհաստան գալող , իրենց երկիրը դառնալուն իրենց նաւերը հոն պաշար դնալու համար այծեր՝ խոզեր՝ էջեր և ուրիշ անասուններ տարին հոն : Կող ինն առջի բնակիչները 1515ին գացին հոն՝ աս հետեւեալ սքանչելի պատահամբը : Բիւրնոս Բարսիլէսէրը Բրեւեւան շնորհաստանի մէջ եղած փօրթուկէզ երկիրներուն հոգակաւոր յաղթողը ու կառավարը՝ Կօյի մօտերը պատերազմի մը մէջ յաղթութիւն ստանալով՝ իր քաղաքացիներէն խել մը անձինք ինկան իր ձեռքը , որոնք թշնամիին կողմը դարձեր էին : Ուստի բարբարոսաբար հրաման ըրաւ որ անոնց քիթերը՝ աջ ձեռքերը՝ ձախ ձեռքերնուն փթամատերը կտրուին , ու անանկ կը ճառագայթէր փօրթուկէզ խրկըվին : Սակայն իրենց բնիկ երկիրը տարվել նուն տեղը Սուրբ Հեղինէի կողմէն ձգվեցան անոնք՝ բանի մը սե շնորհիւնքով , ու հաւեր՝ կաթաններ՝ փափաններ և ուրիշ թուջուններ ձգվեցան կող ինն մէջը որ բազմանան ու անոնց տարուստ ըլլան : Բիւրնոս պողատու ծառեր ու խաւարաններ տրվեցան իրենց : Բիւրնոս խիստ շատ օգտակար բան եղաւ փօրթուկէզներուն . ինչու որ շուտով իրենց նաւերուն որ հոն կը հանդիպէին նոր պաշար ու ջուր առնելու համար առատ համբարանոց մը եղաւ ան . ու շատ անգամ իրենց մէջը եղած հիւանդները հոն կը ձգէին , մինչև որ հետեւալ տարին ուրիշ նաւեր հոն հանդիպելուն առնեն զանոնք : Բանկով Սուրբ Հեղինէ շատ յարգի եղաւ շնորհաստանէն իրենց երկար նաւորդութեանը մէջ հանգստութեան կամ կանկ առնելու տեղ մը ըլլալով ան . ու փօրթուկէզները Բնորդացիներէն 90 տարիի չափ առաջ շարունակ հոն կը հանգրաւէին : Բնալին Բնորդական նաւը որ աս կողմէն հանդիպեցաւ 1588ին էր . ու երկրորդ նաւ մը

եկաւ հոն 1591ին : 1600ին Բրեւեւան շնորհաստանի Բնորդութիւնը հաստատվեցաւ , ու անկէ ետեւ Բնորդացիք յաճախ կերթային հոն : Կոյի ժամանակը ( ) լանտացիք և սկսեցին յաճախել Սուրբ Հեղինէ կողմէն : Ու երբոր փօրթուկէզները Բիւրնիկէի արեւելեան ու արեւմտեան ծովեզերներուն վրայ դադարեցան երկիրներ ստացան , Սուրբ Հեղինէ առաջուց պէս հարկաւոր չեղաւ իրենց . ու ձգեցին անիկա : Բնատենը ( ) լանտացիք տիրեցին անոր . բայց անոնք ալ 1651ին կողմէն քաջվեցան ու Գլուխ բարեյուսոյ ըսված տեղը բնակութիւն հաստատեցին : Իմայ Բնորդացոց Բրեւեւան շնորհաստանի Բնորդութիւնը ձեռք դարկաւ անոր՝ անիկա իրենց հաստատուն բնակութիւն մը ընելու մօտը : Իրենց դրած առջի կառավարին ձեռքը ամրոցներ շինվեցան հոն 1658ին ան նոյն տեղը ուր որ հիմայ կառավարութեան պալատը շինված է որ պատկերին մէջ տեղը տեսնուած ճամբուն մօտէ : 1672ին ( ) լանտացիք խարդախութեամբ մը տիրեցին կողմին . բայց հետեւալ տարին Բնորդացիք նորէն առին զանիկա , ու շնորհաստանէն դարձող վից հատ լեցուն նաւերնին դարձուցին , որոնց չորսը ձեռքը նուն առին : Կառավարութիւնը նորէն շնորհեց կողմին Բրեւեւան շնորհաստանի Բնորդութեանը , նոր հրովարտելով , Գաղթականներ հրաւիրվեցան հոն , ու երկիրներ տրվեցան անոնց :

Տասնութերորդ դարուն վերջէն մինչև ութ տարի առաջ Սուրբ Հեղինէ Բրեւեւան շնորհաստանի բնորդութեանը ձեռքէն էր . 1834ին Բնորդութիւնը կառավարութեանը դարձուց անիկա : Բնորդացիք շատ յարգի կը սեպէին աս կողմին , ու անանկ առաւել բերդերով ամրացուցին անիկա , որ Կիպրալ թարի նման ո՛ր իցէ զօրաւոր յարձակման դէմ անյաղթելի է : Կող ինն հիմա կու բնակիչները չորս կամ հինգ հազարի չափ են , պատերազմական զօրութիւնը հաշիւի չի դնելով : Բնալ տարի 800ի չափ նաւ կերթայ հոն զանազան ազգերու , ղրխաւորաբար Բնորդացոց՝ Բնորդացոց ( ) լանտացոց ու Գաղթացոց , Զննատանէն ու Բրեւեւան շնորհաստանէն ըրած իրենց երկար նաւորդութեանը մէջ ջուր ու պաշար առնելու անկեց :

Կղզիին երևոյթը հեռուէն կրնանի միայն մերկ ապաւաժի մը՝ որ ովկիանոսին մէջէն շիտակ խիստ բարձր ելած է: Վանի որ մօտ երթըցվի՝ ուրիշ բան մը չի ներկայանար մարդուս աչքին բայց եթէ սքանչելի սեպալցեալ քառաժայռեր . որ բոլոր կղզիին մէջը միայն երկու կամ իրեք տեղ կը դանդաղեն ուր որ նաւակ մը կրնայ ցամաքին մօտենալ: Ճեմադան կոչված սղոյի քաղաքը կղզիին արեւմտեան հիւսիսային կողմը նեղ ու խորունկ ձորի մը մէջ է, ու կղզիին մի միայն նաւահանգիստը հոս է, ուր որ միայն նաւ մը կրնայ երկաթ ձգել: Ամէն մէկ քառաժայռերուն վրայ ահագին բերդեր շինված են որոնք թշնամիին նաւերուն հասցունելու վնասէն ազատ են, ու ղիւրութեամբ կրնան զանոնք ծեծել: Ատորը Հիլ (Ladder Hill) կամ Սանդղաւոր Բլուր կոչված բերդը որ պատկերին աջ կողմը կը տեսնուի, ծովին մակերևոյթէն 600 ոտնաչափ բարձր է: Ան կից քիչ մը ներս ուրիշ մէկ զօրաւոր բերդ մը կայ աւջինէն 200 ոտնաչափ բարձր: Աւաջինը անոր համար Սանդղաւոր Բլուր կը կոչվի՝ որ բերդին յատակէն մինչև գլուխը 596 ոտնաչափ երկայն փոսէ շինված սանդուխտ կելըվի, 636 աստիճաններով: Ասկից վեր ելլալը անմոռանալի աշխատութիւն մըն է մէկու մը՝ որ անիկա կը կատարէ: Ուրուն ճամբայ մըն ալ կերեւայ պատկերին մէջը՝ որ մղնի մը չափ է, ու կառք մը վարելու բաւական լայնութիւն ունի . աս ճամբան ժայռին գրեթէ շիտակ զառ ի վեր բարձրըցած երեսին վրայ շինված է անչափ աշխատութիւնով: Կղզիին ներսի կողմերը երթալու մի միայն ճամբան կամ առ է՝ կամ աս ժայռին մէկալ երեսը ձորին մէջէն աս կերպովս բացված իրեք մղնի չափ երկան ուրիշ ճամբայ մըն է, որ առաւել կը հոգնեցունէ մարդը: Աս ստորագրութիւնը գլորող անձը երկու տարի առաջ երկու ամիսի չափ Սուրբ Հիլինէ կեցած է, ու ան միջոցին մէջը քանի մը անգամ Ատորը Հիլ բերդը ելած է, ու զարմանքով լեցած է ան սքանչելի տեսարանին ու մարդկային ճարտարութեանը և յարատեւ աշխատութեանը վրայ, որ հոն կը տեսնուի: ( ) տարականի մը ղիւրին բան չէ աս տեղս ելլալ առանց վախի զգացում մը կը ելու: Վանի որ վեր

կելայ՝ մէկ կողմէն վար կընայի որ անցատակ խորութիւն մը կերեւայ, ու միւս կողմէն վեր կընայի որ մեծահատոր ժայռերը իր գլխուն վրայ կախված կը տեսնայ, որոնց մէջ ոմանք կը թրւին թէ պատրաստ են իյնալու ու զինքը ջախջախելու: Ու աս իր զգացումները բոլորովն անհիմն չեն: Արեւմտեան մեծամեծ հատորներ կը փրթին վար կելանան, ու իրենց ճամբուն վրայ աւեր և ապականութիւն կը դրոժեն: Չորին վարի կողմը կամ յատակը անանկ նեղ է՝ որ քաղաքին տունները հարկաւորապէս երկու կողմի ժայռերուն երեսին վրայ շինված են: Ասիկա գրող անձին հոն գտնուված ատները քանի մը վտանգներ պատահեցան, ու բնակիչները մեծապէս վախցան ինկած ժայռերէն: Աս կերպովս շատ անձանց սպաննուվելը ու տուներու կործանելը պատմութեամբ իրեն: Սէկ հիւանդոտ անձն մը տեսաւ ինքը, որուն համար պատմեցին թէ քանի մը տարի առաջ անիկա վնասեր է ժայռի մը կողմէ՝ որ ղիշերով իր տանը վրայ ինկեր է, տանիսը ծակեր իր քնացած սենեակը անցեր է, ու անկողնարանին զարնելով իսկոյն իր կինը՝ որ իր քովը կըննջէ եղեր, սպաննէր է: Արեւմտ աս սուկալի դահլիճներէն դիպուածով մարդիկ վար կելնան ու իսկոյն կտոր կտոր կըլնան: Վանի մը տարի առաջ տարօրինակ դիպուած մը պատահեր է՝ որ դժուարահաւատալի բան մըն է, բայց անժխտելի վկայութեամբ պատմուր են անիկա աս կտորը գրող անձին: Օլին ուրոններուն մէկը յուսահատութեան ինկած ըսկէի մը՝ ըստ մասին արեւոյթներէ պատճառեալ, յանկարծ կը ջանայ ինքը ղիշեր սպաննել Ատորը Հիլի գլուխէն վար նետելով ղիշեր ծովին կողմը: Օլարմանալին ան է որ մարդը ժայռին երեսէն դուրս ցըցուած քարի մը վրայ կելնայ իր ոտքերուն վրայ՝ գրեթէ 200 ոտնաչափ բերդին գլուխէն վար, ու մեծ վնաս մը չի ընդունիր: Տակաւին ինքը ծովին երեսէն 400 ոտնաչափ բարձրը կը մնայ, ու կըստապի իր զարհուրելի դիտաւորութիւնը կրկին ՚ի գործ դնելու: Իր վիճակը իմացվելուն կղզիին բնակիչներուն մէջը մեծ այլալուծիւն մը կը ծնանի, ու շատ կերպ հնարքներ կը խորհին ղիշերը ազատելու: Վարէն անոր օգնու

Թիւն ընէլը անհնար է . ուրիշ մէկ կողմա-
նէ մը անոր մօտ երթալը նմանապէս անկա-
րելի է : Ս'ի միայն ճարը բերդին գլուխէն
պարան կախելը կը գտնան՝ որուն մարդը
կրնայ կապել զինքը ու վեր քաշվիլ . բայց
աս ալ իրենց վտանգաւոր կերեւայ աս տե-
ղըս , ինչու որ կը վախնան թէ պարանը ժայ-
ռին դուրս ցցուած սուր կտորներուն քսվե-
լով կը կտորի : Ինչ և իցէ քանի մը պարան
մէկգմէկու կցելով վար կերկրնցունեն . բայց
մարդը՝ որ թէպէտ քիչ մը ատեն զարհուրե-
ր մնայեր է , իր անձնասպանութեան զիտա-
ւորութիւնը մերժած չէ եղեր . ու երբոր
պարանը վար հասեր է իրեն , իր ստակալի վի-
ճակէն զինքը ազատելու համար ան իրեն է-
ղած օգնութիւնը չէ ընդուներ : Վ երէն կան-
չեր են իրեն որ պարանը իր մէջքին կապէ ,
ու ձգէ որ զինքը աս վտանգաւոր տեղէն ա-
զատեն . բայց ինքը ետ ու առաջ կը բալէ
եղեր իր կայնած նեղ տեղը , ու իր յիմարու-
թեամբ բարձրաձայն կը կանչէ եղեր որ է-
թէ բան մը ընեն նէ իրեն ինքը զինքը ան
զահալէժ տեղէն վար պիտի նետէ : Վ էր-
ջապէս անօգուտ տեղը իրեն շատ բան խօս-
վելէն ետեւ իր ընկերներէն զինուորին մէկը
առաջարկէր է որ զինքը վար իջեցունեն ա-
նոր կեցած տեղը , ու ինքը ջանայ անկեա-
տապառելու : Վիչ մը տարակոյս ըլլալէն
ետեւ իր առաջարկութիւնը ընդուներ են , ու
զգուշութեամբ վար իջեցուցեր են զինքը :
Երբոր իր ընկերին բովը հասեր է՝ ընկերը
հեղութեամբ ինքը զինքը անոր ձեռքը թող-
տըւեր է . ան ալ պարանը անոր մէջքին
կապելով՝ վերէն կամայ մը քաշեր են ողոր-
մելն : Ետք պարանը նորէն կախեր են
անոր զիւցաղուն ազատիչին համար , ու ա-
նիկա ալ նմանապէս վեր քաշեր են :

Սուրբ Հեղինէի ներսի կողմերը բարձրա-
բերձ լեւներ ու խորունկ ձորեր են : Ըմէ-
նէն բարձր լեւը ծովին երեսէն 2700 ոտնա-
չափ բարձր է : Ետոր գլուխէն տեսնելով
տեսարանը անանկ սքանչելի է որ դուրս
աշխարհիս ուրիշ մէկ մասին մէջը տնոր նը-
մանը չի գտնուիր : Ետքի ձորերուն մէջէն
ոմանք արգասանդ հող ունին , ու լեւներուն
կողմերը թէպէտ բարակ հողով մը ծածկը-
ված են , բայց շատ պարարտ են : Երբե-
քերը արեւադարձի շրջանակին տակը եղած

երկիրներուն բերքերն են : Եղանակը ընդ-
հանրապէս բարեխառն է ու զուարճալի ,
բայց կող իին դանդաղ մասերուն մէջը խել
մը կը տարբերի : Երկեւեան Հարաւային
հովը միշտ իր վրայէն կանցնի՝ ու կը բարե-
խառնէ տաքը , որ եթէ չըլլար՝ ջերմութիւ-
նը սաստիկ պիտի ըլլար ան լայնութեանը
տակը : Ետունկ ու հեռաւոր ձորերուն մէջը
երբեմն տաքը խիստ սաստիկ կը ըլլայ , ու
քանի որ լեւներն 'ի վեր ելլով՝ կը բարե-
խառնի : Բանի մը բարձր լեւներուն գը-
լուխները ու անոնց մէջ տեղի անցքերուն
հովը միշտ սաստիկ է՝ ու ցուրտը երբեմն
անտանելի : Եղանակները ճշգրիտ չոր ու
անձրևոտ եղանակի բաժնը վաճ չէ՝ ինտոր որ
սովորաբար կը տեսնուի արեւադարձի մէջ .
ամէն ամիս մէյմէկ քիչ կանձրեւէ : Ետքի
կողմերը շատ մշուշ ու մառախուղ կը ըլլայ .
ու հովը շատ անգամ թանձրտամ ամպեր
կը բերէ ծովէն , սաստիկ ուժով լեւներուն
երեսին կը գարնէ , ու անոնց երեսնիւար կը
զտորէ դանոնք պնդակազմ մասերով , ու
շատ գեղեցիկ տեսարան մը կը ցուցնէ :

Եղի ին հետաքրքրութեան արժանաւոր
նիւթերուն մէջը մէկ տեսակ քար մը կայ՝
որ շատ կը գտնուի հոն . աս քարին մէկ կտո-
րը թէ որ ջուրը ձգվի , շուտով կը ծծէ ջու-
րը ու քիչ մը ատենին մէջը ճաթելու ձայ-
նով մը կը կոտորտի անհամար մանր կտոր-
վանք կը ըլլայ :

Բայց 'ի վերջոյ չի պարտինք մոռնալ յի-
շատակելու թէ աս կողին է որ Ետքի մի-
Պօնաբառդէի աքսորման տեղը եղաւ , Վ ա-
թերլուի պատերազմին մէջը իր յաղթով
լէն ետեւ : Ես զիպուածս պատահելէն ետե-
ւորիդի մէջ չորս մեծ նիդակակից տէրու-
թիւներուն մէջը զաշնադրութիւն մը ըլ-
լալով՝ Պօնաբառդէ Ենդղիական կառավա-
րութեան յանձնը վեցաւ , ու Գաղղիայի՝
Եւտրիայի և Ռուսիայի տէրութիւններուն
կողմանէ պաշտօնեայներ կարգովեցան
Սուրբ Հեղինէ բնակելու , ուր որ ինկած
կոյսը վաճուած էր աքսորվելու : Պօնա-
բառդէ հոն հասաւ 1815ին՝ Հոկտեմբեր
ամսուն մէջ , ու բնակութիւն մը տրվեցաւ
իրեն Ենկվուտ կոչված ազարակին մէջ ,
որ պատկերին մէջը ետեւի մասին վրայ կը-
նայ տեսնուիլ : Հոն բնակեցաւ ինքը իր

ընտիր ու սիրելի բարեկամներուն հետը , ու այնչափ քիչ սանձահարութեան մէջ՝ որչափ որ հարկաւոր էր փախչելէն զինքը արգելելու , մինչև իր մահը՝ որ պատահեցաւ Մայիսի 5ին 1821ին : Իր խնդիրքովը՝ Նոյն վրտի ու Ղէմսդաւնի մէջ տեղը ձորի մը մէջ խաղաղ ու գեղեցիկ տեղ մը թաղվեցաւ : Կաթօլէոնի գերեզմանը ու իր բնակած տեղը աշխարհի զանազան մասերէն շատերը հրաւիրեցին աւելցնել ու շատցնել ցին անոր բնակիչներուն հարստութիւնը : Բայց հիմայ թէպէտև օտարականները տակաւին կրնան տեսնալ ան տեղը ուր որ Կաթօլէոն էր , բայց ալ չեն կրնար գտնալ անիկա հոն . քանզի 1840ին Հոկտեմբեր ամսուն մէջ՝ ասիկա գրողին հոն գտնելու ատենը , անոր մարմնոյն մնացորդները իրենց հանգստութեան տեղէն հանվեցան ու Կաղղիա տարվեցան , մինչև յարութեան վերջին օրը հոն պահվելու համար : Կաղղիացիք շատոնց կրբարձային աւ մեծ յաղթականին մնացորդները իրենց մէջը ունենալ . կառավարութիւնն ալ վերջապէս հաւանութիւն տրուաւ իրենց բրած խնդիրքին՝ ու Լնդոնայի տէրութենէն խնդրեց որ աս տեղափոխութեանը թոյլտուութիւն ըլլայ : Հօժարակամ ընդունվեցաւ աւ խնդիրքը , ու մեծ նաւ մը պատրաստվեցաւ՝ և հրամանատար կարգվեցաւ թագաւորին երրորդ որդին Դօանվիլի Կուբուր , անոր մարմնոյն մնացորդները Կաղղիա բերելու : Կերեղմանը բացվելուն մեռեալ մարմինը քննվեցաւ ու գրեթէ կատարելապէս անփոփոխ գտնվեցաւ ան , թէպէտ և 19 տարի ու հինգ ամիս եղեր էր իր մեռնելը : Կսիկա գերեզմանին բան մը չէ , հապա պէտք է ընծայել անոր դամբարանին տարապայման չորութեանը ու օդին չի ներգործելուն , որովհետև չորս անտուկի մէջ դրվեր էր մարմինը անագէ՛ կապարէ՛ կաղնիէ ու մալուէն , չորսը իրարու մէջ դրված ու ամէն մէկը զգուշութեամբ աղէկ զոյված : Փառաւոր արարողութիւնով ու պատերազմական զօրաց հանդէսովը Կաղղիական նաւը տարվեցաւ ան նոյն օրը որ իր կղզին մոնալէն ճիշտ քանրհինգ տարի կատարեցաւ : Հիմայ նայինք թէ մէկը ինչո՞ւ համար պիտի ուղէ վերցովել խաղաղութիւնը ան փոշին որ

այսչափ ատենէ ՚ի վեր դադարեցաւ աւ կեանքիս բազմադար տեսարաններուն հետը հաղորդութիւն ունենալէն : Ենտոր պիտի սեպէ հիմայ ինքը յաւիտենականութեան մէջ երկրիս վրայի վաղանցուկ պատիւը : Կաթօլէոն մեծ մարդ էր , ինտոր որ աշխարհ կիմանայ մեծութիւնը : Տարապայման մտաւոր կարողութիւններ ունէր , ու շատ տարիներ անանկ կըթըէր որպէս թէ աշխարհս բաւական մեծութեամբ թէտորոն մը չէ իր փառասիրութեան խաղերը անոր մէջը ցուցնելու : Թագաւորութիւններ կործանեց , տէրութիւններ հիմնայատակ ըլլաւ , թագաւորները իր ուղածին պէս դրաւ ու վերցուց : Բան մը չափազանց մեծ՝ չափազանց դժուարին չեւեաց իրեն կատարելու : Բայց ինչպէս չարհարիչ եղաւ ինքը աշխարհիս : Իր ըրած պատերազմներուն մէջը վեց միլիոն մարդկային կեանք զոհվեցաւ : Կստուած որ ողբերը կրկաւալարէ , ու որի որ ողբ կարողութիւն ու իմաստութիւն՝ ու յաջողութիւն կուտայ , Կաթօլէոնը յարոյց որ իրեն համար սարսափելի գործ մը կատարէ . ու երբոր ատ գործը կատարեցաւ , իմաստութիւնը ու կարողութիւնը անորմէն առաւ : Իրարու վրայ սխալմունք դործել սկսեց ու իրարու վրայ իր ձեւացուցած գաղափարները տկարացան , մինչև որ իր թըշնամիներուն ձեռքը գերի ինկաւ . ու նոյն աներևոյթ ձեռքովը որով բարձրեցրէր էր՝ Սուրբ Հեղինէի ապաւածին կապվեցաւ : Որ աշխարհի աւջին ու բոլոր դարերուն մէջը տեսարան ըլլայ մարդկային հպարտութեան և մարդկային փառաւորութեան ու նայնութեանը օրինակ ըլլալու : Ինչ աղղու դաս մըն է աւ . ընթերցողը թող մտածէ աւտոր վրայ , ու գիտնայ որ Կմենաբարձրեալը կրտիրէ մարդոց թագաւորութիւններուն , և թէ՛ ոչ մէկը հապա միայն իր հաստատածը կրնայ կենալ :

Հոգեւոր հալոսիւն :

Երեստտովանիւմ որ երկինքը քու աշխատութեանդ զինք կամ վարձքը չէ . մէկ հոգի մը պարծենալով չի պիտի ըտէ հոն , թէ՛ Կս ան փառքը չէ՞ որ իմ ծառայութիւններս ու ժրութիւնս ինծի համար գնեցին . և սակայն ասոր հակառակ նմանա

պէս ճշմարիտ է՝ թէ առանց աշխատու-
թեան ամենևին ոտք չի պիտի կոխես հոն :
Սիւսեր թէ քու երկինքը մոռնալը լստու-
ծոյ հաճութենէն կրկախվի ու չէ թէ քու
ժրութենէդ . քանզի իր բացայայտ կամբը
ու հաճութիւնը ան է՝ որ մարդիկ իրենց
ժրութեանը ճամբովը փառքի մէջ խօթէ :
Թէպէտ և չէ թէ իրենց ժրութեանը պատ-
ճառովը : Հողագործին բոլոր հողը՝ աշխա-
տութիւնը ու բրդինքը ըստ ինքեան անօ-
գուտ է՝ թէ որ արեգակը ու անձրևը չի
բուսցունեն ու հասցունեն երկրին ստուղը .
և սակայն խելացի մարդը զանց չընէր հեր-
կելը ու արօրագրելը՝ սերմանելը ու անպի-
տան խոտերէն մաքրելը՝ ըսելով թէ առանց
երկնային ներգործութիւններու աս աշխա-
տութիւններս անօգուտ են . հապա իր
պարտքը ու ժրութիւնը կատարելով անոնց
կրտսատէ : Բանաւոր յոյսը բոլոր աշխար-
հը 'ի գործ կըշարժէ : Հոռտով կըհերկեն
անոնք ու յուսով կըսերմանեն : ու դուն չե՞ս
կամիր յուսով աղօթել ու յուսով լսել :
Դուն որ գիտես թէ քու հողիդ օտարացած
է Վրիստոսէ ու Հոգւոյն սրբոյ վերածնու-
թեան գործէն , ինչո՞ւ համար աշխարհի
ցնորեցուցիչ աղմուկէն ու աղաղակէն եր-
բեմն մէկ դի չես քաշեր զանիկա , ու ստանկ
չես լար և ողբար անոր վրայ :

Ո՛վ աղքատ՝ առանց շնորհքի՝ առանց
Վրիստոսի՝ թշուառական հողի իմ , ի՞նչ
ողջալի վիճակի մէջ ես դուն : Ուրիշները
զգացին՝ բայց դուն բնաւ չի զգացիր մեղաց
բեռին ծանրութիւնը . հազարները աշխար-
հիս մէջ կըջանան ու կաշխատինկոր՝ կը
խնդրեն ու կաղօթենկոր իրենց կոչումը ու
ընտրութիւնը հաստատուն ընելու , բայց
դուն քու վրադ վազող թշուառութեանը
վրայով ամենևին անհոգ ձեռքերդ կուրծքդ
կապած նստեր ես : Արնամ տանիլ լստու-
ծոյ ահաւոր բարկութիւնը : Արնամ բնա-
կիւլ յաւիտենական կրակներուն մէջը :
Կամ թէ զիւրի՞ն բան է յաւիտեան կոր-
սելիքը : Ինչո՞ւ համար դուն գրեզ Վրիս-
տոսի ոտքը չես ձգեր՝ ու քու շունչիդ դի-
մանալուն չափ կանչել , Տէր՝ ողորմէ
աս մեղաւոր՝ թշուառական՝ կործանած
հողին՝ Տէր՝ աս ապաւաժ սիրտը կակ-
ղացուր , ու յամառ կամբը նուաճէ , բը-

ժըշկէ ու փրկէ աս կործանած հողին որ
պատրաստ է կորսելու : Սահուն կնիքը
իր վրան է . պարտի փոխվել ան , չէ նէ
պիտի դատապարտվի , ու ան ալ քիչ ա-
տենին մէջ : Եղբիւր ողորմութեան՝ աս վըշ-
տացած ու կորսելու պատրաստ հողին ա-
ղաղակը լսէ :

Սանդիկէան Կալինիւրն Վրիստէի հրաբու-
խին Ժծ Բարբոսանը վրայ նստի մը գրեալ է՝
Հիւլ . Սեպտ . (13) 25, 1840 :

Եւմ կրնար վերջացունել իմ նամակս ա-
ռանց նշանակելու աս կղզիիս վրայի
հրաբուխին վերջին բորբոքումը : Ես բոր-
բոքմանս պատահած տոները Հիլօէն ( )ահու
կղզին դայած էի ես , որուն պատճառովը
ան տեսարանին շքեղ և ահաւոր երևոյթը
վայելէն զըկրկեցայ : ( )ահուէն քանի որ
դարձայ՝ ըստ բաւականին կատարելապէս
բնեցի հրաբուխին բորբոքումը , իր բըղ-
խած ակը գտնալով՝ ու առւելին մինչև ծովը
հասած բազմապտոյտ ընթացքը ըստ մեծի
մասին գնեցելով : Հիմայ կըպատմեմ ձեզի
ասոր քանի մը գլխաւոր մասերը , որ ար-
ժանահաւատ վկայութենէ ու իմ անձամբ
անձին ըրած քննութենէս քաղեցի :

Արդ՝ 1840ին մայիսի վերջերը՝ բնիկ տե-
ղացիներուն վկայութեամբը Վրիստէի մեծ
հրաբուխին բոլոր ներքին կողմը հրավառ
նիւթի ամբողջ ծով մը եղաւ , ու սաստիկ
փոթորիկով ալէկոծեալ ոլկիանոսի նման
կատղեր էր : Իսկ մը օրեր կրակը զարհու-
րելի սաստկութեամբ բորբոքելով ահաւոր
տեսարան մը կըցուցընէր հրաբուխին բեր-
նէն : Կատաղեալ ալեքները զժոխային ձայ-
ներ կըհանէին , ու անանկ մոլեգին զօրու-
թեամբ ներքին փոսին մէջը անոր ամէն
կողմերուն կըզարնըվէին՝ որ վրայի հաստատ
գետինը կըշարժէին , ու վրանին կախեալ
մեծահատոր ժայռերը տեղերնուն փրցու-
նելով վարի հրայրեայ անդունդին մէջը կը
թաղէին : Ենանկ սարսափելի էր ան տեսա-
րանը որ մէկը չէր համարձակէր մօտ եր-
թալ անոր , ու հրաբուխին բերնին մօտերէն
ինկած մեծ ճամբուն վրայէն անցնողները
իրենց ոտքերուն տակի գետինին շարժումը
զգալով մէկ դի կըփախչէին անկից :

Լսա վիճակիս մէջ էր հրաբուխին ներքին կողմը խել մը օրեր՝ իր հրայրեացիներ թը դուրս փսխելէն առաջ . զանք հիմայ համառօտաբար պատմել բուն խակ անոր բոլրբոլմը :

Սայիտի 30ին ժողովուրդը կողքին ներսի կողմի լեռնային ու ամայի սահմաններուն մէջ մուխի ու կրակի երևոյթ մը տեսեր էին . ու կարծելով թէ ան կողմերուն մաշտաւները կերկնկոր , փոյթ չէին բրեր աւոր վրայ մինչև հետեւեալ օրը՝ որ էր իրակի , որ ատեն զանազան գեղերու մէջ գիւղականները եկեղեցիները հաւաքվել նուն . մէյմալ իրենց ժամերգութիւնը մեծ շփոթութեամբ խափաներ էր յանկարծ ու ահագին կրակի երևոյթներով՝ ան աստիճանը մեծութեամբ ու ահարկութեամբ , որուն պատճառին վրայով տարակուսութեան տեղերին չէր մնացեր : Կրակը նոյն օրը ու հետեւեալ գիշերը հետզհետէ աճեր էր , բայց չէր երևցեր թէ արագութեամբ դէպի մէկ կողմ մը կընթանակոր : Բոլորը շփոթութեան մէջ մնացեր էին , որովհետև կը վախնային թէ հալած նիւթին առուն իր 4000 ոտնաչափ բարձրութենէն ինքըղինքը ծովեղէրքը պիտի թափէ . ու մէկը չէր գիտէր թէ դէպի որ կողմը պիտի վազէ , ու ինչ աւերմունքներ պիտի ըլլան իր հրային ընթացքին վրայ :

Կրկուշաբթի օրը Յունիսի 1ին սկսեր էր վաղել առուն դէպի հիւսիսային արեւելք , ու Յունիսի 3ին Չորեքշաբթի իրիկուն ծովը հասեր էր ան հրայրեաց գետը , կէս ժամը մըն մը ճամբայ առնելով : Իր ընթացքին արագութիւնը կըսվի թէ շատ անհասար էր , առուն վաղած գետինն երեսին անհասարութեամբ համեմատ : Կը կարծել թէ երբեմն մէկ ժամին մէջ հինգ մըն ճամբայ կընէր , ու երբեմն իր դէմը ելած արգելքներուն պատճառովը յայտնի յառաջադիմութիւն մը չէր ընէր՝ հապա խորունկ ձորերը կըլցուէր , և ուռնալով լեռներուն ու բլուրներուն վրայէն կը թափէր կամ անոնք կըփշրէր մէկ դի կընէր :

Բայց աս մեծ բոլրբոլմը մասնաւորապէս տեսնալու համար՝ անոր դուրս թափած տեղը երթանք : Եթիկա անտառի մը մէջ է

մարած հրաբուխի մը բերնին անտառացած յատակը գրեթէ 4000 ոտնաչափ խորութեամբ , որ Բիլաւէի հրաբուխէն 8 մընի չափ հեռու է դէպի արեւելք : Լսա սահման անմարդաբնակ ու խիտ առ խիտ մացառներով ծածկըված ըլլալուն՝ դժուարութեամբ գտնելուց առ նոյն տեղը , ու մինչև աս օրս թէպէտ և շատ օտարականներ ջանացին հասնիլ՝ բայց ինձմէ զատ մէկը չի կրցաւ հասնիլ հոն : Բիլաւէէն մինչև աս տեղը ստորերկրեայ ճամբէ մը վաղեր էր լավան՝ հաւանականաբար 1000 ոտնաչափ խորութեամբ . բայց բոլոր ճամբուն վրայ իր ընթացքը յայտնապէս կընայ որոշվիլ՝ գետնին երեսը անհամար ճեղքութեան բանալով ու մուխ՝ շոգի՝ և կաղ դուրս տալով :

Լսա հին հրաբուխին մէջը լավան քիչ ելեր էր՝ ու իսկոյն աներևոյթ եղեր էր . և մէկ երկու մըն տեղ գետնին տակէն երթալէն ետեւ դարձեալ դուրս բղխեր և մէկ ընդարձակ դաշտի մը վրայ տարածվեր էր : Կրկին գետնին յատակէն սկսեր էր անցնիլ երկու կամ իրեք մըն տեղ , որ ատեն ուրիշ հին հրաբուխի մը մէջէ կրկին երևան ելեր էր՝ անոր մէջի անտառ էրելով : Եսկէ ետեւ անգամ մըն ալ աներևոյթ եղեր էր , ու ստորերկրեայ անցքէ մը վաղելով ճամբեցուցեր ու պատուեր էր գետինը , վեց մասնաչափէն մինչև տասը կամ տասներկու ոտնաչափ լայնութեամբ անհամար ճեղքութեան բանալով . երբեմն ալ ճիշտ ծառի մը բունին տակէն անիկա երկուք ճեղքելով մէկ մասը ճեղքալով գետնին մէկ կողմը ձգեր էր ու մէկալը միւս կողմը :

Լսա տեղէս անդին անհնար է լավային ստորերկրեայ ընթացքը գետնին երեսը նշմարել , անթափանցելի մացառներուն պատճառովը որոնց տակէն կանցնի : Բայց գուցէ վեց կամ ութ մըն տեղ գետնին տակէն վաղելէն ետեւ , յորդահոս գետի նման կրկին դուրս բղխեր էր , ու անտառները՝ գեղերը՝ պարտեղները և այգիները՝ և իր ճամբուն վրայ պատահած բոլոր բաները աւելելով աննահանջելի զօրութիւնով ծովեղէրքը իջեր էր , ուր որ քառասուն կամ յիսուն ոտնաչափ բարձրութենէ մը բարձր շառաւղումներով ահագին բուրբուններով ու հազար տեսակ դժոխային ու անկալադրիւ

ձայներով ինքնզինքը ծովը թափեր էր : Նրվեր էր : Նոյվին վրայ ևս մինչև 100 մը Ստածէ՛ դուն քեզի հալած հանքերու լայն ղոնէն էվելի հեռունները յայտնապէս տես ու խորունկ գետ մը՝ մութ կարմիր գունով , նրվեր էր ան . ու 40 մղոն հեռուէն մանր որ մէկ բոցավառ զանգուածով՝ մէկ ահագին տխրերով զերք մը կէս գիշերուն կրնար ընթացքով ծովը կըթափի : Բնանատես վը կաներուն ստորադրութեամբը ահաւոր ջը քեզութիւն մը ունի եղեր ան տեսարանը : Նոյվը ու բորբոքած լավան իբրեւ երկու հակառակորդներ ու վիթխարի զօրութիւն ներ կուիւր կայնած էին : Սթնոլորտը ամէն կողմանէ մոխիրով՝ փրփուրով ու կազով լեցեր էր , ու բոցավառ լավան ջուրին մէջը իյնալուն՝ միխօնաւոր ամենամանր մասերու փշրվելով ու ետ նետվելով դէպի օդին մէջը աւազի հեղեղ մը եղեր ու բոլոր ջրջա կայ սահմանին վրայ իջեր էր : Նոյվեզերքը քառորդ մղոնի մը չափ տեղ տարածեր էր , ու մէկ աղէկ աւազուտ ծովեզերք մը ու նոր հրուանդան մը երևան ելեր էր : Նոյվին մէջը իրեք հատ հանքային նիւթերէ ու աւազէ կղզիներ ելեր էին , պինտ ցածը 200 տոք ու պինտ բարձրը 300 ոտնաչափ բարձրութեամբ :

Բս ահարկու գետը իրեք շաբաթ շարունակ ծովը թափեր էր գրեթէ առանց նուազելու : Բնհամար ձուկեր մեռեր էին , ու ովկիանոսին ալիքները քսան մղոն տեղ ծովեզերքները տաքցեր էին : Գետին լայնութիւնը իր ծովը թափած տեղը կէս մղոնի չափ է . բայց ներսերը մէկ մղոնէն մինչև չորս կամ հինգ մղոն լայնութիւն ունի : Թէ որ կրնաս երևակայել Միսիսիսիսի գետը հալած երկաթով լուծական հուրի դարձած՝ երբեմն արագութեամբ ու երբեմն յամրութեամբ առաջ երթալով , երբեմն ծովու նման տարածելով ու երբեմն նեղ միջոցէ մը սաստկութեամբ դուրս ցայտելով ու ահագին անտառներու մէջէ և ամայի անապատներէ սլողտեղով , աս տեղս ցուցված տեսարանին մէկ պղտի դադափարը պիտի ստանաս : Գետին խորութիւնը իր անցած երկրին երեսին անհաւատարութեամբ նընայելով 10 ոտնաչափէն մինչև 200 ոտնաչափ կրնայ ըլլալ : Իր վազած ատենը բոլոր արեւելեան ( ) վայճիի մէջ գիշերը ցորեկի փոխվեր էր : Երբ աւտըման պէս ելեր ու տարածեր էր լեռներուն վրայ , ու բոցին ցրտացումը կղզիին միւս կողմէն տես

նրվեր էր : Նոյվին վրայ ևս մինչև 100 մը ղոնէն էվելի հեռունները յայտնապէս տես ու 40 մղոն հեռուէն մանր տխրերով զերք մը կէս գիշերուն կրնար կարգացվել : Երբ փայլունութիւնը բոցավառ երկինքի նմանութիւնը ունէր , ու բոլոր տեսարանը կրավ թէ անհամեմատ շքեղութիւն կրցուցնէր :

Գետին բոլոր երկայնութիւնը Բիւլաւէն մինչև ծովը 40 մղոնի չափ է : Գետինը՝ որուն վրայէն վազեր էր , մէկ մղոն տեղը 100 ոտնաչափ կըցածնայ . անցած լավան հիմայ սղաղած է՝ ու զգուշութեամբ բանեցունելով կարելի է վրայէն անցնիլ , թէպէտ և շատ տեղերէն տակաւին ջերմ շոգիներ ու զարշահոտ կազեր կեւան :

Սարդուն մէկը լավային մեծ գետէն խել մը հեռուն կայնած մտադրութեամբ իր առջևի տեսարանը որ կըզիտէ եղեր , յանկարծ իր կայնած տեղը տասը կամ տասնհինգ ոտնաչափ բարձրըցեր էր . ու հաղիւ թէ մարդը ժամանակ ունեցեր էր ան վտանգաւոր տեղէն փախչիլ , որ ատեն իր կայնած գետինը բացվեր ու հրեղէն գետ մը դուրս բղիտեր էր անկից : Կանք որ մարդասէր Կախախնամութեան սղաղտանող աջովը մէկուն կեանքը չէր վնասէր , ու միայն քիչ ստացուածք էրեր էր ան հրատուջոր ապականութեան սքանչելի դետին վազած ատենը :

Բստ մեծի մասին անբնակ անապատէ անցեր էր լավային գետը : Բանի մը փոքրիկ գեղեր այրեր էին ու քիչ մը պարտեզներ ու այգիներ ապականեր էին . բայց բնակիչները փախեր ու ազատեր էին : Բորբոքման զործողութիւնը առաջ երթալուն կղզիին ժողովուրդէն ոմանք իրենց ժամանակին մեծ մասը աղօթքով անցուցեր էին . ոմանք ան լափիկողը կրակին երեսէն շփութեամբ մէջ ինկած փախեր էին , ուրիշները անոր ճամբուն վրայ մօտերը թափառելով անօգուտ հետաքրքրութեամբ անոր օրական ընթացքը նշանակեր էին . բայց ուրիշները առաւել ևս անհոգութեամբ իրենց սովորական զործքերուն պարտապէս էին , չէ վախնալով ան հրատուջոր բռնութիւնէն որ իրենց բնակութիւններէն միայն մղոնի մը չափ հեռուն կըճարակէր : Շնորհապէս

անոնք կուտէին՝ կըխմէին՝ ծախու կառնէին՝ կըծախէին՝ կըտնկէին կըշնէին : հոգեւ նին չընէլով անտառներուն էրելու ձայնը՝ վեր ելած շողին շշնջունը՝ գետինին պատուելը՝ վիթխարի ժայռերուն փշրվելը ու հալը՝ հրային ալիքներուն կատղիլը ու զարնըվելը՝ հրատոջոր խուռչէն ելած բաւանչիւնները՝ խոխոչիւնները՝ տարտարոսական մանչիւնները : Բոլոր աս վրդովիչ պատահարները անձրև մը գալու պէս կամ գետակի մը վազելուն պէս թուէր էին աւնոյ . բայց ուրիշներուն աշխարհի երելուն՝ երկնից լուծանելուն՝ ու Գառաւորին գալուն նշաններն էին անոնք :

Ստախոսութեան վայ :

Ստախոս անձէն ու չի գարշել ու չի զղուեր : Լա ինչո՞ւ համար է աս գարշութիւնը ու զղուանքը : Պատճառը յայտնի է : Ստախոս անձը է բուն իսկ որդի Ստախոյի : որուն համար սուրբ աւետարանը կը հաստատէ թէ ինքը սկիզբէն ստախոս էր ու ճշմարտութեան մէջ չի կեցաւ : Ստախոսն ոչ միայն ստախոս է : հապա նաև ստուծեան հայրն է : Բնարհիս վրայ խօսված անհամար միլիոնաւոր սուտերուն պինտ առջինը Ստախոսն խօսեցաւ Եդեմական դրախտին մէջը Լալային աղանջին : Բնարհիս քանի միլիոն բնակիչները աս ստուծեան հօրմէն սորվեցան ան ամենավատ ու դիւտական արհեստը ստուծեան :

Եսայի մարգարէն իր ատենին կըգանգատէր թէ ճշմարտութիւնը փողոցներուն մէջը ոտքի տակ ինկաւ : Ահ հիմայ մեր փողոցներուն ու շուկաներուն՝ մեր դպրատուններուն և բուն մեր տուններուն մէջ ալ ոտքի տակ ինկած չէ՞ մի ան : Լա ի՞նչ է ասոր պատճառը : Երգէ՞ք ծնողները իրենց դուկներուն կըսորվեցունէն՝ միշտ ճշմարտութիւնը խօսիլ : Թէ ամենափոքր և թէ ամենամեծ բաներու մէջ : Եւ աս պատճառներ ունինք վախճալու թէ կան ծնողներ որ բուն իրենք սուտերուն հօրը ուշաւերաները ըլլալով՝ իրենց օրինակովը ստուծեան վարժապետ կըլլան իրենց զաւկներուն : Բայց ի՞նչ կրնայ էվել սարսափելի ըլլալ քան թէ մէկու մը բերնէ ստուծիւն լսելը՝ որ կըխոստովանի աշա-

կերտ ըլլալ Լնոր որ ինքն է ճշմարտութիւն :

Սարգս սկիզբէն Լստուծոյ պատկերին նման ստեղծուեցաւ : Փառաւորեալ և աւանասուրբն Լստուծոմ մարդուս վրայ տը պաւորեց իր պատկերը . ու Տիեզերաց Թագաւորը պիտի թող տայ որ իր պատկերը կրողը աս աշխարհիս մէջը սուտ խօսի : Ի՞նչպէս երջանիկ պիտի ըլլար աշխարհս թէ որ բնաւ սուտ չի խօսվէր անոր վրայ :

Ճշմարտութիւնը ամէն ատեն աղէկ է ստուծեան : Ստուծիւնը բնաւ երբէք աղէկի չի վերջանար : Թէ որ մարդիկ ամէն ատեն ճշմարտութիւն խօսէին ու ճշմարտութեան բնաւ չի զատվէին : Ի՞նչպիսի դիւտութեամբ պիտի կատարվէին կեանքին բոլոր գործաւնութիւնները : սակարկութեանց մէջ վատնելով ժամանակէն ի՞նչ պէս ազատ պիտի ըլլըվէր : ու բարկութեան գանձերէն՝ որ ստուծեան պտուղը ու վարձքն է՝ հանդերձեալ աշխարհին մէջը ի՞նչպէս գերծ պիտի մնացվէր :

Եդեմական դրախտին մէջ Լստուծոյ բարկութիւնը ու անէծքը անմիջապէս աւաջին ստախոսին վրայ ինկաւ : Լնանիս ու Սափիրա ստախոսութեան համար իսկոյն ինկան մեռան . ու Լստուծոյ բանը մեղ կըհաւատարմացունէ՝ թէ բոլոր ստախօսները թէպէտ և աս աշխարհիս մէջը չի պատժըվին ալ նէ հանդերձեալ աշխարհին մէջ իրենց բաժինը ան լիճին մէջը պիտի ըլլայ որ կրակով ու ծծումբով կերի : Լնոնք Ստախոսի զաւկներն են : ու իրենց բաժինը անոր հետ պիտի ըլլայ :

Կախ :

Ստախոսիք առաջին եղան իրենց պարտեզներուն մէջը բազմատեսակ ծաղիկներ մշակող՝ զարդարանքի ու զուարճութեան համար . ու Լարդպապոյ պարտեզներուն խիստ չքնաղ զարդերը անոնցմէ առնըված են : Լս ծաղիկներուն մէջը քիչ պատուականութիւն չունի կակաչը : Լսոր վայրենին Կոստանդնուպօլիսի մօտերը ճամբաներուն վրայ բուսած կըգտնըվի . ճանապարհորդները Լսորեստանի մէջ ալ տես-

Կակաչ . Լալ :

սաճ են անհկա՝ Կաթայի ու Հաւանայի դաշտերուն մէջ, ու Մարաշիայի հիւսիսային սահմանադրութիւնները: Բնոյնք որ կանուխ կը բացվին՝ Սակեղովնիայի արեւելեան ծովեզերքի Վալալա քաղաքէն Կոստանդնուպօլիս բերված են. բայց անոնք որ ուշ կը բացվին՝ Խորմի Վեֆէէն բերված են: Բնական վիճակի մէջ կակաչին գոյնը շատ քիչ կըզանազանի. տերեւները խիստ մեծ են, ու իր կոթր զարմանալի երկայնութիւն ունի. և գլխաւորապէս մշակութիւնն է որ այնչափ գեղեկցութիւն կուտայ անոր. բայց մշակութիւնը շատ կընեղագործէ անոր աննոյն կերպովը, ինտոր որ հեշտութիւնը կը ներգործէ մարդուս կազմութեանը. քանզի հեռոցհեռէ կըտկարանայ, ու տեղէ տեղ փոխվելուն դժուարութեամբ կըբռնէ:

Կըստամբլի թէ կակաչը նախ և առաջ Գերմանիայի Պաւքէ քաղաքը բերվեցաւ Բուսքէկ անուն արեւելեան ճանապարհորդի մը ձեռք տասնրկնցերորդ դարուն մէջէրը: Գաւանայի մէջ 1611ին ճանցըրվեցաւ, ու գրեթէ նոյն ատենները Բնդդիս տարվեցաւ: Իր համբաւը ընդհանրապէս տարածվածին պէս Գերմանիայի ու լանտայի մէջ հարուստ անձինք սկսեցին հաճկաստանէն բերել տալ զանհկա, ստակի չի ինայելով: Տանրեթթերորդ դարուն մէջը կակաչը տարօրինակ նիւթ մը եղաւ առուտուրի, ու իր գինը պատուական մետաղներէ ալ շատ բարձր ելաւ: Բնդհանրապէս կըկարծելի թէ սա բարձր գիները իր հազուագիւտ և գեղեցիկ ըլլալուն էր, բայց բանը ուրիշ կերպ է: Եւ առուտուրը գլխաւորաբար կը կոտորվէր լանտայի քանի մը քաղաքներուն մէջ, ու քանի մը զիպուածներու յիշատակութիւնը անոր ընդարձակութեանը վրայ սքանչելի գաղափար մը պիտի ընծայէ: Փախարայ կոչված տեսակին մէկ սոխին փոխարէն երկու հազար հինգ հարիւր Փիօրինի արժողութիւնն ունեցող բաներ կըտրվէին. Սեմպեր (Semper Augustus) կոչված տեսակը շատ անգամ երկու հազար Փիօրինի կըծախվէր, ու անգամ մը միայն մէկ սոխի մը համար չորս հազար Փիօրին՝ ու մէկ նոր կաւք մը իր կաղնուածքով՝ ու երկու գորշ ձի տրվելու սակարկութիւն եղեր էր: Եւ նուականէն մինչև ծխնելոյզ մաքրողը սա

առուտուրիս ձեռք զարնելու կըփափաքէր. ու առաւել ևս կըհրապարկէին անոր պարապները, գտնալով թէ ամէն անոր ձեռնամուխ եղողները քանի մը տարիին մէջը շատ բան կըվաստրկէին:

Եւ առուտուրիս իսկական նպատակը ծաղիկը ձեռք ձգել չէր. թէ որ բանը սիկա ըլլար, անտարակցս իր գինը պիտի ցածնար: Կակաչի պարտեղներ պիտի հընարվէին՝ ու անոնց բերքը արժան զնով պիտի ծախվէր, կամ թէ Կոստանդնուպօլիսէն պիտի բերվէին՝ ու նոյնպէս անոնց գինը պիտի իջնար: Բայց սա առուտուրիս պարապողը մեծ գումար մը կըվճարէր միայն մէկ սոխի մը համար՝ որ բնաւ չի պիտի ընդունէր, ու յոյս ալ չունէր ընդունելու. կակաչին ատենը չանցած էվելի սոխերու սակարկութիւն կըլլար, քան որչափ լանտայի պարտեղներուն մէջը հնար էր գրտնրվել. ու Սեմպեր (Semper Augustus) բառով տեսակը շատ անգամ ծախու կառնրվէր ու կըծախվէր ճիշտ ան ատենը՝ երբոր միայն մէկ հատ մը կարելի չէր գտնրվել: Եւսիկա սա հետեալ կերպով կըլլար: Եզնուական մը վաճառականի մը հետ դաշնադրութիւն կընէր որ վեց ամիսէն ետեւ կակաչի սոխ մը տայ իրեն հազար Փիօրինի. սա վեց ամիսին մէջը սոխին գինը կամ կըտարբերէր և կամ նոյն կըմնար. թէ որ սահմանված ժամանակ կը լրանալուն հազար հինգ հարիւր Փիօրինի ելած ըլլար, ազնուականը փոյթ չէր ընէր կակաչը առնելու, ու վաճառականը հինգ հարիւր Փիօրին կըվճարէր անոր: Բնդհաւառակը թէ որ գինը վար իջած ըլլար, ազնուականը եղած դաշնադրութեան ու վաճառանոցի գինին մէջ եղած տարբերութիւնը վաճառականին կըհատուցանէր. ու թէ որ գինը նոյն մնացած ըլլար՝ երկուքն ալ ոչ շահ կընէին ու ոչ վնաս: Բնաւ մէկը չէր մտածէր ծաղիկին բուն իսկ սոխը առնելու կամ տալու. ու բոլոր առուտուրը միայն տեսակ մը խաղորսակութիւն էր: Կակաչի առուտուրը ընողները շատ անգամ ստակի մեծ գումարներ կըվճարէին կոտրելով, ու իրենց պարտքերը մէկգմէկու վրայ կանցունէին. անանկ որ մեծամեծ պարտքեր կըվճարվէր առանց ստակի՝ առանց մուրհակի և առանց սպրանքի: Իրեք տարիին

մէջը ( ) լանտայի մէկ քաղքին մէջը տասը միլիոն ֆիօրինէն էվելի զործածվեցաւ աս առուտուրիս մէջ : Ընտրեալ որ ստակի առուտուր ընելու գաղտնիքը կողմէն իմանալ, վելի ստորագրութիւնը ըստ բաւականին անոր ճշգրիտ գաղափարը պիտի ընծայէ իրենց :

Բայց փոփոխութեան անխորշելի ժամը եկաւ հասաւ . դաշնագրութիւնները խանգարեցան . դաշնագրիները իրենց ստակի կողմանէ ունեցած կարողութեան անդին անցան . ու առուտուրի պարագայները սկսեցին վախճալ կամ զգուշեցան անկէց : Ասկազին զինը սկսեց պրագապէս իջնալ . անաւտներ վաճառականները ծախու առնողներուն կակաչին իսկ սոխերը կողմէն տալ, բայց ասոնք բոլոր զօրութեամբ դէմ կրկնային առնելու զանոնք : Ըլմուտի կակաչի վաճառականները 1137ին զործակալներ խրկիցին Մանգէրտամ, ու վաճարվեցաւ որ առջի տարվան մէջ մինչև Կոյեմբերի վերջը եղած բոլոր դաշնագրութիւնները ընդունայն և անվաւեր են . ու անկէ ետեւ եղած դաշնագրութիւններուն վրայով աղաւտութիւն տրվեցաւ ծախու առնողներուն որ միայն հարիւրին տասը վաճարին վաճառողին : Ըմէն կողմանէ սկսվեցաւ գանգատներ ըլլալ քաղաքական դատաւորներուն, բայց ատենանները ականջ չէին դնէր ան գանգատներուն : ( ) լանտայի Թագաւորանիստ քաղքին Հասկի գաւառական խորհրդարանը յայտարարութիւն մը բրաւ Թէ իր վերջին կարծիքը չի պիտի հրատարակվի մինչև որ ուրիշ տեղեկութիւններ ալ ձեռք ձգվի, և Թէ ան միջոցին մէջը ամէն վաճառական իր կակաչները գնողին տալու է . ու Թէ որ գնողը չուզէ անիկա առնել՝ կամ պահելու և կամ նորէն ծախելու է, ու Թէ որ վնաս ընէ առջի գնողէն պահանջելու է անիկա : Ըս ալ հրաման եղաւ որ բոլոր դաշնագրութիւնները հաստատ պիտի մնան մինչև որ ուրիշ քննութիւններ ալ ըլլալի : Բանին վերջը հոն կայացաւ որ գնողները առաւել ևս հաստատութեամբ դէմ կեցան պարտքերին վաճարելու, ու վաճառողները ուրախութեամբ կրմիաբանէին քիչ մը շահով սակարկութիւնը վաճարելու քան Թէ մեծամեծ շահի ակնկալութիւն ընելով սպասելու :

Աս առուտուրիս դադարէլէն ետքը՝ կակաչին զինը շարունակ բարձր մնաց : Մինչև անգամ 1769ին Ընգղիայի ծաղիկ մշակողները Տոն Գաւէթ (Don Quevedo) կոչված կակաչը երկու 1 իրէի ու երկու 7 էլինկի կըծախէին, ու Վալենտինիէր (Valentinier) կակաչը քիչ մը անկից էվելի . ու կրկարծէնք Թէ քանի մը հաղուազիւտ տեսակները տակաւին նոյնչափ Թանկագին են :

Բանի մը ծիծաղելի պատմութիւններ կը պատմըվին աս պատճառէս ծագած դժուարութիւններու վրայ : Հոյանտայի վաճառական մը օր մը չոր ձուկ մը ընծայեց նաւաստիի մը՝ որ ապրանք բերեր էր իրեն . նաւաստին փռած արմատներ տեսնալով կարծեց Թէ հասարակ սոխ են, ու ալէկ կը յարմարին իր չոր ձուկին հետը ուտելու . վասն որոյ մէկ երկու հատը կորելով խիստ մեծածախ նախաճաշիկ մը բրաւ քան որչափ վաճառականը յուսացեր էր ընել տալ անոր : Արսվի ևս Թէ Ընգղիայի մը ( ) լանտը զի մը պարտեղէն զոյգ մը կակաչ փրցուց, ու անոնք իր գրպանը դրաւ, անոնց վրայ տնկաբանական զննութիւններ ընելու մտքով . բայց ի՞նչ դող մէջ ինկաւ մարդը՝ երբոր իսկոյն իբրեւ գող մը բռնըվեցաւ, ու խել մը ստակ վաճարելէն ետքը կրցաւ ան դատիլ :

Օրհնէ Զաւան Բրիտանիէ :

Բոլոր աշխարհի մէջ Բրիտանիէից եկելիցիին վիճակը նկատվելուն՝ ո՞վ պիտի կարծէ Թէ փոխադարձ սէրն է ան սահմանված նշանը՝ որով մարդիկ պիտի ճանցըրվին Թէ Հիսուսի աշակերտներն են, իր պատուիրանքին համեմատ : Թէ որ վարդապետութիւններու ու ծէսերու և աղանդներու համար ամբարտաւան ու զայրագին նախանձաւորութիւնը՝ կամ անխորհրդաբար հրատարակված փոխադարձ չարախօսութիւնները՝ ծաղրաբանութիւնները ու անաթեմաները՝ կամ կրօնքի մը ամենափոքր մասերուն մէջ խղճահարութիւն ընելը՝ կամ առաւել քան զառաւել եկեղեցին բաժնելու ու զատելու համար նուրբ հնարագիտութիւնները ըլլային Բրիտանիէութեան նշանը, դարձեալ կըսեմ՝ Թէ որ ասոնք ըլլային Բրիտանիէութեան նշանը, ներկայ երեւոյթ

ներք աշխատի տրտմութիւն չի պիտի ընծալէին խոհական ու բարեպաշտ մտքի մը՝ քան որչափ հիմայ կընծային անոնք :

Բայց՝ ահա՛ն , որ Վրիստոնեայ կոչվող ներէն շատերուն տակաւին նոր ու օտար է ան պատուիրանքը՝ որ կըհրամայէ «Մէլու մէլ սիւնէլ, ինոր որ Վրիստոնեայ մէլ սիւնէլ» : Եւ տեղը կըթրւի թէ բնաւ չի կարգացին անիւ կա . քիչերը կերեան թէ կըհասկընան՝ կամ միտքերնին կըպահեն՝ կամ ՚ի գործ կըդնեն ան : Սնացածները անողորմ նախանձաւորութեամբ կըմոտեն թէ իրենց կրօնքին համար հեղուծիւն ղթուծիւն ու մարդասիրութիւն ցուցնելու չեն ամէն անոնց՝ որ աւմենափոքր նիւթերու մէջ անգամ իրենցմէ կըտարբերին : Սարդիկ ընդհանրապէս Վրիստոնի միւս խօսքերուն էվելի միտք կը դնեն՝ քան թէ աս պատուիրանքին . ու կոյր նախանձաւորութիւնը տեղի չի տար ճշմարիտ սիրոյն :

Բարաբբայի աղապիւլ :

Բարաբբա երբոր ցաւագին յուսահատութեամբ իր բանտին մէջը նստած ամէն րոպէ ղինքը կախելու տանելու դահիճին գալտեանը կըսպասէր , մէյնալ յանկարծ շունչը հատած պատգամաւոր մը ներս կըվազէ՝ իր դէմքին վրայ ուրախութեան նշաններով , ու կըբերէ ամենեւին անհաւատարի լուր մը : «Ղւեոխ քեզի՝ Բարաբբա , կը կանչէ մարդը , ազատեցա՛ն , ազատեցա՛ն . ու աս խօսքերուս մէջը՝ զարմանքի մէջ թաղված բանտարգեալին շղթաները կարձըկէ , ու ձայն կուտայ անոր ելլալ ու իր կապերը ձգել : Եւ զարմացման մէջ՝ առջի բերանը մահապարտին անանկ կըթրւի թէ երազ կըտեսնակոր . անկէ ետեւ կըսկըսի մոտածել թէ դուցէ քանի մը ժամ իր բանտին դուրսը պըտրտելու հրաման կըտրվիկոր իրեն , ու քիչմը ատեն ազատ շնչաւութիւն ընելու օղը վայելէն ետեւ կրկին իր բանտը պարտի դառնալ : Բայց ան պատգամաւորը նորէն կըհաւատարմացունէ ղինքը՝ թէ ապառութիւն շնորհըված է իրեն , ու կըպատուէ անոր՝ թէ ի՛նչ կ'ըստով աս բանա պատահեցաւ : Եւ յապէս Բարաբբա կիմանայ՝ թէ մահուան վճիռը ալ իր գլխուն վրայ չի կախվի , ինչու որ ջնջվեցաւ ան ու

պատուըվեցաւ . թէ իր մարդասիրութիւնով անարգըված օրէնքը ալ չի պիտի կոչէ ղինքը դատատանի իր յանցաւորութեանը համար , ինչու որ կրկին օրինաւոր քաղաքացիի կարգը անցաւ , ու ալ անկէ ետեւ գանդատ մը չի պիտի ըլլայ իր վրայ . հապա ընդհակառակը ամենեւին յանցանք մը չի գործողի մը պէս պիտի սեպվի . և ասոնց բոլորը եղան՝ ինչու որ իր տեղը ուրիշ մէկը անցաւ , ու իրեն փոխարէն խաչէն կախված մեռաւ : Եւ երջանիկ լուրը իրեն բերող պատգամաւորը բան մը չի պահէր , հապա ազատարար ու կատարեալ կըպատմէ բանը . և ասով ինքը աւետարանին հաւատարիմ քարոզչի մը օրինակը չէ՞ մի : Երբ՝ ո՛վ հոգնած ու բեռնաւորված հոգիներ , մարդասպանին ընդունածին նման աւետիս մը եկած է հիմայ ձեզի . միայն թէ անկէց շատ մեծ՝ ու առաւել ևս երջանիկ է ձերը : Պարզ ու յայտնի խօսքերով կըծանուցանենք , թէ քանի որ ան մեծ փոխանակութիւնը եղաւ՝ Պիղատոսի ատենինն առջև ու Գողգոթա լեռանը վրայ , դատապարտութիւն չի կայ ձեզի համար որ Զխուս Վրիստոնի վրայ հաստատված էք : Ու կարգէնք ձեզի՝ հաւատքով ու խոնարհութեամբ ընդունելու աս խօսքը , ինչու որ Վրիստոնի տեղը կըխօսինք ձեզի անիկա , ու Եստուծոյ անունովը կըբերենք ձեզի աս աւետիսը :

Երեւելի վարդապետի մը բառք :

Ենանկ կիմանամ ես թէ բոլոր իմ զիտցածս ու բոլոր իմ քարոզածս իմ հոգիիս օգուտ մը չընէր՝ թէ որ ես իմ ժամանակս գործով կամ ուրիշներուն հետ կենակցելով անցունեմ , ինտոր որ շատերը կընեն : Եւ մենալաւ ընկերութեան մէջ սովամահ կըմնայ իմ հոգիս , ու մինչև անգամ ժամերգութեան ատեն Եստուծոյ հետ հաղորդութիւն չընէր «Սոխ քու սենեակդ՝ ու դոցէ դուռներդ» . բաւ Փրկիչը : Սուրբ գրոց մէջը խօսքեր կան որ շատ ազդուութիւն ունին : «Գոցէ դուռներդ» շատ բան կընշանակէ : Ար նշանակէ թէ դոցէ դուրս ձգէ ոչ միայն մանր բաները՝ հապա գործն ալ , ոչ միայն դուրսի ընկերութիւնը՝ հապա տանը մէջինն ալ : Ար նշանակէ թէ քու ազգատ հոգիդ քիչ մը հանգիստ ու սփոփութիւն թող ունենայ , ու Եստուած պատահութիւն թող ունենայ հեզիկ ձայնով մը քաղցրութեամբ հետդ խօսելու , չէ նէ որոտումի ձայնով ահարկութեամբ պիտի խօսի քու հետդ :

ገጽ ፩ - ፪ - ፫ - ፬ - ፭ - ፮ - ፯ - ፰ - ፱ - ፳ - ፴ - ፵ - ፶ - ፷ - ፸ - ፹ - ፺ - ፻ - ፺፩ - ፺፪ - ፺፫ - ፺፬ - ፺፭ - ፺፮ - ፺፯ - ፺፰ - ፺፱ - ፺፳ - ፺፴ - ፺፵ - ፺፶ - ፺፷ - ፺፸ - ፺፹ - ፺፺ - ፺፻ - ፺፺፩ - ፺፺፪ - ፺፺፫ - ፺፺፬ - ፺፺፭ - ፺፺፮ - ፺፺፯ - ፺፺፰ - ፺፺፱ - ፺፺፳ - ፺፺፴ - ፺፺፵ - ፺፺፶ - ፺፺፷ - ፺፺፸ - ፺፺፹ - ፺፺፺ - ፺፺፺፩ - ፺፺፺፪ - ፺፺፺፫ - ፺፺፺፬ - ፺፺፺፭ - ፺፺፺፮ - ፺፺፺፯ - ፺፺፺፰ - ፺፺፺፱ - ፺፺፺፳ - ፺፺፺፴ - ፺፺፺፵ - ፺፺፺፶ - ፺፺፺፷ - ፺፺፺፸ - ፺፺፺፹ - ፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፱ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፳ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፴ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፵ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፶ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፷ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፸ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፹ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፩ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፪ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፫ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፬ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፭ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፮ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፯ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺፰ - ፺፺፺፺፺፺፺፺፺፺

Եկէք ինծի՛ ըստ ձեր փրկիչը , ու բոլոր
 ձեր հիւանդութիւնները պիտի բժշկւը
 վին , բոլոր ձեր կարօտութիւնները պի-
 տի լեցվին : Թէ և անթիւ մեղքեր գործած
 էք , ես անսահման ներողութիւն կը շնորհեմ
 ձեզի : Թէ և Մատուոյ օրէնքը կոտրեցիք՝
 որուն չէք կրնար հատուցում մը ընելու ,
 հապա ան իր անէծքը ձեր գլխուն բերելու
 կրտսերնայ , մի՛ վախնաք ես ան անէծքը
 ձեզմէ դարձուցի . անկեա ես ինքնա կրեցի
 ձեր տեղը . ես օրէնքը լեցուցի . ես հաշ-
 տութիւն ըրի : Թէ և տկարութեան ու ա-
 պականութեան մէջ թաղված էք , կարող
 չէք դուք ձեզմէ բարի բան մը խորհելու՝
 կարող չէք կամիլու ու գործելու՝ կարող
 չէք Մատուոյ հաճոյանալու կերպը գտնա-
 լու՝ կարող չէք արդարութեան ճամբուն
 մէջը քալելու , թէ որ մէկը ան ձեզի ցու-
 ցունելու ըլլար , ձեր տկարութեան մէջը
 պիտի յայտնվի իմ գորութիւնս ու պիտի
 կատարվի : Ձեր ապականութիւնը պիտի
 մաքրեմ ես ան աղբիւրին մէջը որն որ ան-
 մաքրութեան ու մեղքի համար բացի : Աը-
 խիթարիչ Սուրբ Հոգիին գորութիւնովը
 պիտի լուսաւորեմ ես ձեր միտքերը ու նո-
 րագեմ ձեր սիրտերը : Ինծմէ պիտի սորվիք
 իմ Հօրս կամքը . ինծմէ պիտի առնէք շը-
 նորհք՝ որով ընդունելի ծառայութիւն պի-
 տի ընէք իրեն : Թէ և ներկայ չարիքներով
 շրջապատած էք , ես ամէն բաներուն վրայ
 գլուխ եմ , երկնի ու երկրի բոլոր իշխա-
 նութիւնը իմն է : Իմ խաղաղութիւնս ձեզի
 կուտամ : Բմէն բան վերջապէս ձեր բա-
 րութեանը համար պիտի տնօրինվի : Ես
 զձեզ մէկ աշխարհ մը կրտանիմ՝ ուր որ
 ոչ ցաւ կայ՝ ոչ տրտմութիւն՝ ու ոչ մահ :
 Ձեր բարեկամները որ ինծմով ննջեցին ,
 Մատուած ինծմով պիտի բերէ զանոնք :
 «Ձեր Թեթև ներութեան ժամանակաւոր շա-
 տութիւնը յաւիտեանական տուակելութեամբ
 մը՝ փառքին մեծութիւնը կը գործէ ձեր
 վրայ» :

Ἰ. 474-475 :

Լոնդոն Լոնգոլայի մայրաքաղաքը կըսվի
Թէ ութ միլիոն երկայնութիւն ունի , ի
ըեք միլիոն լայնութիւն , ու քսանրկեց միլիոն

Հը Զրապատ : 8000 փողոցներ Զաւարաններ ու
Հրապարակներ ունի , ու 65 քառակուսի Հը-
րապարակներ : 453 եկեղեցի ու մատուռներ
ունի . 43 եկեղեցի օտարականներու , ու վեց
սինակովկայ Հը Էաներու . ամէնը մէկէն 502
աղօթատեղի : Բնակիչները կրօնավիճն ըլ-
լալ՝ 1,250,000 : Լս մեծակառոյց քաղքիս
մէջը կայ 4000 ուսումնարաններ , Լքհետ-
ները ու գիտութիւնները յառաջացունելու
Համար 10 ընկերութիւն , 122 աղքատանոց ,
17 հիւանդանոց ու անկելանոց , 13 գեղա-
րան , 704 մարդասիրական ընկերութիւն-
ներ , 58 զատաստանարան , 4040 իրաւա-
գէտ : Լուստուրի Համար ամէն տարի 13,
400 նաւ կուգան կերթան իր նաւահանգիս-
տը՝ Թէմիլ գետին վրայ , ու ցամաքէն 40,
300 կառքեր կուգան ու կերթան մայրաքա-
ղաքը : Տարին 66,811,222 լիբէ սթէնլինի
վաճառք կելլայ Թէմիլ գետէն ու կըմոնայ
հոն . ու քաղաքին մէջը ամէն տարի 170,
000,000 լիբէ սթէնլինի ապրանք կըգտնը-
վի :

Փրկիչէն ջէրօտանէր Բնաւորութիւնը :

Յիսուս Էւալ Էւալ՝ կրսէ աւետարանիչը :
Լեւոն Համար . Հրէաստանի դաշտավայրը
գննելով , որ ատեն մարը մտնալու արեգա-
կը Ղանեհասարէթի ծովակը կը ծածանէր ,
ու իր ոսկեփայլ ճառագայթները մերձաւոր
անապատին վրայ կը ձգէր : Չէ . ոս տեսա-
րանք գննելու հիշաւ հոն :

“Իբե՞ր էրկիւնս Եղա՛ւ հոն էր Քնալ” : Ինչո՞ւ համար • իրեկվան ասողին ծագելը տեսնալու ; ու երկնից խորանին տակը կախված բազմաթիւ կանթեղներուն վառվիլը նշանակելու : Չէ • ասոր համար չէ : Ուրեմն լեռը ելաւ հանգստութիւն վայելելու : Վերը կիջը իրաւ հանգստութեան կարօտ էր ան ատենը ; ինչու որ ինքը բոլոր օրը անցուցեր էր՝ արեգակին տոջորով ճառագայթներուն տակը ու բազմաթիւ ժողովուրդ մէջը հիւանդները բժշկելով ; ու անթիւները կշտացունելով : Բայց հանգստութեան համար չէր որ ինքը լեռը ելաւ : “Ինչը Քնալ էլաւ Եղա՛ւ աղբէր ընելու” • կըսէ նոյն աւետարանիչը : Յիսուս լեռը ելաւ աղթք ընելու ; ու աղթքով Մատուծոյ հետ հաղորդութիւն ընելու : Եւայրագոյն հաղորդ

դու թիւն մըն է աս անկից՝ որ բանաստեղծ ներք ու փիլիսոփաները բնաւ կըրցան ունեւնալ բնութեան հետ, անոր վսեմ տեսարան ներուն մէջ: Եւ սակայն որչափ քիչերը կը զգան առանձին ջերմեռանդութեան վսեմութիւնը: Գաղտուկ աղօթք ընելը առւայր՝ որ գաղտուկը կըտեսնայ, մեծաշուք ու վեհափառ գործ մըն է. բայց որչափ քիչ աղքատութիւն կուտայ մարդուս՝ թէ որ մէկուն համար զրուցվի, թէ ինչ առանձին խաղաղութիւն:

Փրկիչին օրինակը չի պարտաւորեր մեզ՝ աղօթք ընելու համար լեռը ելլալ: Ինքը լեռը ելաւ՝ չէ թէ ան տեղը ընտրելէն, այլ ի հարկէ. ինչու որ ինքը իբրեւ Որդի Սարգոյ՝ իր գլուխը դնելու տեղ չունէր, բնակարան չունէր, խուց մը չունէր: Բայց բնակարան ու սենեակ ունեցողներուն իր պատուէրը աս է. «Մարդ չուր՝ սենեակ»։ Ու իր օրինակէն կըսորվինք թէ անյարմարութիւնը չի պարտի արգելք ըլլալ գաղտուկ աղօթք ընելու: Ընն փրկիչը ամայի լեռան մը գլուխն էր՝ գիշերվան ցուրտին ու ցօղին հետեւայ եղած. իր ծունկերուն տակը՝ գետինը թայ էր, ու իր բոլորովը՝ օդը ցուրտ. և սակայն ինքը կաղօթէր, երկար տոհն կաղօթէր. առաւօտեան աստղը շատ անգամ կըզանար զինքը ան նոյն տեղը՝ ուր որ իրիկվան աստղը ձգէր էր զինքը: Մենք ասանկ զժուարութիւններ չունինք յաղթելու: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մէկ պող սենեակ մը ձմեռվան մէջ՝ կամ նեղ սենեակ մը ամառվան մէջ, բաղդատելով անկիւս մալուածի մը կամ ամայի լեռան մը մերկ գլխուն հետը, կէս գիշերվան մէջ: Եւ սակայն քանի՞ քանի՞ անգամ պողը ու տաքը արգելք կըլլան կամ զանց ընել կուտան մեզի գաղտուկ աղօթք ընելը: Փրկիչին առանձնացած տեղը թող նկատէ ծոյլը ու ամենայ: Երտուած կընար հրամայել մեզի որ աղօթք ընելու ատեննիս ասանկ լեռ մը ելլայինք. ու թէ որ անանկ պատուիրէր, մեր անխորհելի պարտաւորութիւնը եղած պիտի ըլլար ան. բայց իր բարեգթութեամբ մեր համապատուութեանը համար տուն և տեղի պարգևեց մեզ՝ երբոր իր մարմնացեալ Որդին զրկէր էր անկից, ու կըսէ՝ Մարդ չուր՝ սենեակ»։

Փրկիչին օրինակը կըցուցնէ՝ թէ աշ-

խատութեան հոգնած ըլլանիս չի պարտի արգելք ըլլալ գաղտուկ աղօթք ընելու: Ինքը ան օրը մինչև իրիկուն աշխատութիւնով անցուցեր էր, իր ետեւն անապատը գացող ժողովրդոց բազմութեանը մէջ: Բոլոր օրը չոր անապատի մը մէջ արեգակին այրող տոջորող ճառագայթներուն տակը կեցեր էր, ու ետքը մինակ լեռը ելաւ: Ու հոն ալ ոչ ծածկոյթ մը՝ ոչ ալ սփոփանք մը կար իրեն համար. և թէպէտ ասանկ հոգնած ու բացը մնացած էր, բայց ցորեկվան աշխատութիւնը աղօթքով կը վերջացունէր: Բնաւ իր օրինակը իր աշակերտներուն վրայ օրէնքի մը պէս պարտի ըլլալ: Մենք իրմէն ելվել հոգնած չենք իզար մեր տունները: Ինքը ոչ տուն ունէր՝ ոչ ընտանեկան հանգստութիւններ՝ ոչ ծածկոյթ՝ ոչ բարձ իր սրբազան գլուխը դնելու. և սակայն մէկ դի կառանձնանար աղօթելու: Աղօթք չընող ծոյլերուն միտքը պիտի ձգէ ինքը աս իր ըրածը դատաստանին օրը:

Փրկիչին օրինակը կըցուցնէ ևս թէ մինչև անգամ ողորմութեան գործքերը ու աղքատներուն և նեղեալներուն համար մեծամեծ ջանացողութիւնները չի պարտին մէկ դի ընել գաղտուկ աղօթք ընելը: Ինքը նեղեալ մարդկութեան համար բազմաշխատ օրը կըվերջացունէր՝ առանձին աղօթք ընելու երթալով: Եւ արդարեւ թէ որ ուրիշներուն ծառայութիւն ընենիս չի պարտի արգելք ըլլալ առանձնական ջերմեռանդութեան, մեր անձերուն ծառայութիւն ընենիս ամենեւին չի պարտի աս բանս ընելու. թէ որ ողորմութեան գործքերը զանց առութեան պատճառանք չեն ըլլար, արուեստի գործքերը չեն կրնար պատճառանք ըլլալ. թէ որ աղքատին ստակ տալը աղօթքը զանց ընելու առիթ չըլլար, ստակ վատարկելը ամենեւին չի կրնար առիթ ըլլալ: Ասան օրոյ երբոր յայտնապէս կըհրամայվի մեզի՝ Զե՛ք ըլլա՛լ գործի մէջ, նոյն բարձրագոյն և անփոփոխ հեղինակութեամբ կըհրամայվի աղօթքի մէջ ալ հա՛ւա՛ր: Աղօթել կամ կորսովի երկու բաներ են՝ որ սուրբ գիրքը մեր առջևը կըդնէ անոնցմէ մէկը ընտրելու:

Հայր ու որդի :

Քանի մը տարի առաջ Պոսդոն քաղքին մէջը պատկերահան մը կար՝ որ կը կոչվէր Գօբլէյ : Ըս մարդը իր գործին մէջը լաւ յաջողութիւն չի գտնաւով միտքը դրաւ Ընդդիմ ելլելու, ու հոն իր ապրուստը ճարել : Փոքրիկ տղեկ մալ ունէր ինքը՝ որ իր հետը առաւ, որ կը կոչվէր Յովհաննէս Սինկլէթօն Գօբլէյ :

Յովհաննէս շատ ուսումնասէր տղայ մըն էր՝ ու հասարակ ընթերցման մէջ անանկ շուտով յաւաքացաւ : որ իր հայրը ուսումնարանը խրկեց զինքը : Հոն ինքըզինքը բոլորովին իր ուսմանցը պարապելու տալով անանկ երեւելի եղաւ աշակերտներուն մէջ, որ իր վարժապետները կը գուշակէին թէ շատ երեւելի մարդ պիտի ըլլար ինքը :

Ուսումնարանին կարգը կատարելէն ետեւ իրաւագիտութիւն սորվելու պարապեցաւ : Ու երբոր իր արհեստը գործածելու պաշտօնի մը մէջ մտաւ՝ իր միտքը այնքան աւաւտ տեղեկութիւններու գանձարան եղած էր, ու իր առջի ժուրթիւնովը այնպէս լաւ վարժելած էր, որ գրեթէ անմիջապէս իր անունը հըռ-չակվեցաւ : Քանի մը խիստ երեւելի գործքեր իրեն յանձնվելուն՝ այնչափ իմաստութեամբ ու ճարտարութեամբ կարգադրեց զանոնք, որ բոլոր Բրիտանացւոց ազգը զարմանքի մէջ ձգեց :

Թաղաւորները ու իր խորհրդակիցները տեսնալով անոր այսչափ իմաստուն մարդ ըլլալը ու այնչափ զօրութիւն ստացած ըլլալը, հարկաւոր սեպեցին կառավարութեան գործքերու մէջ խօթել զինքը : Վասն որոյ աւագութեան աստիճաններուն մէկէն մէկալը հանեցին զինքը, մինչև որ կարգեցաւ Խառ Մազ Գատաւոր Ընդդիմայի : ասիկա Ընդդիմայի հպատակներուն աւագութեան հասնելու աստիճաններուն աւագութեան բարձրն է : Վասն որոյ տարիի չափ առաջ ինքը Պոսդոն քաղքին մէջը պզտիկ տղեկ մըն էր . իր հայրը աղքատ պատկերահան մըն էր, որ հազիւ թէ կրնար իր օրական ապրուստը ճարելու : Բայց Յովհաննէս հիմայ անդդիմայի ազնուականներուն գլուխն է . բնական ձիրքերով և զօրութիւնով երեւելի մարդոց մէկն է, ու բոլոր

քաղաքավարեալ աշխարհ յարգութեամբ ու պատուով կը բռնէ զինքը : Ըսիկա աշխատասիրութեան պարգեւած վարձքն է : Ուսումնասէր տղան խիստ օգտակար ու պատուաւոր մարդ մը կը ըլլայ :

Թէ որ Յովհաննէս իր մանկութեան օրերը ծուրութեամբ վատնած ըլլար, հաւանականաբար իր կատարելութեան տարիները աղքատութեան ու խայտառակութեան մէջ պիտի անցունէր : Բայց ինքը դպրոցին մէջը իր ընթերցմանը հետեւէր էր՝ որ ատեն մէկալ աշակերտները ծոյլ կեցեր էին . ուսումնարանին մէջը իր ուսմանցը պարապէր էր՝ որ ատեն միւս պատանիները ժամանակին վատնէր էին . ինքը միշտ իրեն համար ըլլալ սեպէր էր ան աւագութեան փոխարէն յաւաքացաւ . և ինչպէս ճիշտագոյն եղաւ իր վարձքը :

Ո՛վ փոքրիկ բարեկամներ՝ որ կը կարդաք ասիկա, դուք ձեր ապաւունքի կեանքին հիմը հիմայ կը ձգեք իր : Գուք ամէն օր դպրոցին մէջը վրանիդ կըցուցնէք թէ արդեօք օգտակար ու պատուաւոր պիտի ըլլաք կեանքերնուդ մէջ, եթէ ձեր կատարելութեան տարիները չարաչար վատնելով տղայութեան յիմարութիւններուն վրայ ողբալով պիտի անցունէք :

Ըսիկա ինչպէս :

Երթուի թէ ամէն մարդիկ փոքր ի շատեւ կըղգան մեղքին գարշելի բնութիւնը ու վնասակար վատթարութիւնը . բայց թըշուառութիւնը ան է՝ որ գլխաւորապէս ուրիշներուն մեղքին և մանաւանդ ուրիշներուն իրենց դէմ գործած մեղքին վատթարութիւնը կը տեսնան : Թէ որ մարդիկ ուրիշներուն մեղքերը ատենուն չափ իրենցները ատենին, հեղութիւնը առաւել ևս հասարակ առաքինութիւն մը պիտի ըլլար : Մէկ մարդ մը իր մեղքին պատկերը իր բարեկամին կամ իր սիրելի զաւկին վրայ տեսնալուն կատէ : Ըսենէն այլանդակը ան է որ մարդիկ այսչափ աւարդաբար կողմնակից ու անիրաւ ըլլան իրենց մեղքերուն վրայ դատաստան ընելուն : Երբոր մէկ մարդու մը բուն իր մեղքերուն վրայ խնդիր ըլլայ՝ իր սիրտը հա-

ղարումէկ ճարտարութիւններ կը հնարէ աւելի քան ջատագովելու ու փորելիացունելու: Բայց երբոր մէկուն կիրքը ուրիշներուն մեղքին վրայ զայրացած ըլլայ, բոլորովին կրփխով բանը: Մէկը՝ իր վրայ եղած վշտաւ մը յանցաւորութիւնը մեծցունելէն չի դադարիր, ու իր կիրքը անանկ միջոցներ կը գտնայ որ ճշմարիտ ջատագովութիւնները ևս ծանր յանցանքներ ըլլալ կը ցուցնէ: Սարգկային տկարութեան հասարակ ջատագովութիւնները, փորձութեան ու զննութիւնը, ու ասոնց նման բաները չեն կրնար իր կիրքը ղեջուցանել: Մեղքի ղեմ ասանկ ուժգին կիրքեր ունենալը ընկերակցութեան վնաս մը չի պիտի ընէր, թէ որ նոյն կիրքերը հաւասարապէս ու ականց կողմնականութեան մեր մեղքերուն վրայ ալ ունենային: Ի՞նչ որ մարդիկ իրենց ընկերները ատելուն չափ ինքրդինքնին ալ ատէին, ասիկա աղէկ օգնութիւն մը պիտի ըլլար իրենց ընկերները ինքը ղեկնուն պէս սիրելու:

Արդի անհատին վարկաբանութիւնը:

Նշամար են մարդու սրտին մէջի պըտոյտները ու լաբիւրինթոսները՝ աս մեր մարմնին հնարքները ու գաղափարները՝ մեղաց թագաւորութիւնը իր ներսը հաստատելու: Ար մարդն է ան՝ որ դրսեւանց Սատանային վրայ չի թուքեր, ու անոր խաւարային գործքերը ծաղր չընէր. և սակայն որ մարդն է ան՝ որուն սրտին մէջը Սատանան ամբարիշտ խորհուրդներ չենիւթեր ու չի հնարեր: Սարգս որչափ ժամանակ որ կը ծախէ ինքը ղեկքը ճանչնալու ու Մտուծմէ կը խնդրէ որ իր չար բնութեանը գաղտնի ասականութիւնը իրեն յայտնէ, այնչափ իր վրայովը ատելութիւն մը անարգանք մը պիտի ունենայ, ու այնչափ յարգութիւն ու զարմացում մը պիտի ունենայ Մտուծոյ անհուն ողորմութեանը վրայ՝ որ ոչնչութեան դարձած չէ: Երբոր Մտուծոյ Հոգին անգամ մը մէկուն չար ճամբաները իրեն կը յայտնէ, կը խոնարհի ան անձը ու ինքը ղեկքէն կամչնայ: Տղեւտութիւնն է՝ ու չէ՛ թէ ուրիշ բան որ մարդիկ հարստութեան մէջ կը պահէ:

Ա ճատան խոսէր:

Բարի օրինակները զօրաւոր վարժապետներ են:

Լմաստուն մարդը կը շփէ ժամանակը՝ անկէջ քաղած օգուաներով:

Քաջաւորութիւնը յաջողութիւնով կը շատնայ:

Երջանկութեան հարկաւոր բան մը չի կայ, որ չի կրնանք ձեռք ձգելու:

Երախտիք մը ընել յանձնառու ըլլալէդ առաջ, իմացիր խնդիրքը:

Երախտիք մը ընելէն հրաժարելէդ առաջ, քննէ խնդիրքը:

Քաղցր բնութիւնը էվելի զօրաւոր է քան թէ բռնութիւնը:

Համբաւ ստանալու ճամբան շատ դժուար է: Փոքր յանցանքները կրկնվելով կը մեծնան:

Օրութիւնը բուն մին է՝ որուն մէջ չարութիւնը իր հակիթները կածէ:

Կեանքին բոլոր ճանապարհը թշնամիներէն պաշարված է:

Երախտաւորութեամբ շատ անգամ արգելք կը լայ յաջողութեան:

Որքան որ յիմարէն կը հեռանաս, այնքան ալ իմաստունին մօտեցիր:

Երախտաւորութեամբ դատաւորը մտածելու ժամանակ չի խնդրեր:

Եւ աշխարհիս Մտուծոյ շատ երկրպագողներ ունի:

Չարութիւնը էվելի հետեւողներ ունի քան թէ զարմացողներ:

Համարձակութիւնը կը յաղթէ, ուր տեղ որ անմեղութիւնը իր ղեկակիրն է:

Նշատարմութիւնը կը պահանջուի անուշ լեզուին տակը:

Նշարին է առանց սրբութեան երջանիկ ըլլալ:

Ով որ ժամանակը պարսպ կը կորսնցունէ մէկ օր մը պիտի զոջայ:

Հարմար հրաժարութիւն մը:

Պէտք է յիշել թէ ո՛ր և ի՞նչ գարշելի պատժապարտ ու բանտարգեալ ատենօք հեղահոգի անմեղ ու թոթովախօս տղայ մըն էր. թէ ո՛ր և ի՞նչ մահապարտ որ իր յանցանքին տոյժը կախաղանին տակը կը վճարէ, ատենօք իր մօրը գիրկը կը կորսնցնէր ու իրեն կեանք տըռող սնունդը անոր կուրծքերէն կընդունէր: Բարոյական վարժութեան պակասութիւնը չար ներգործութիւնները ու անարգ օրինակները իրենց գործը կընեն, ու մեր սիրամանուկ սերունդները վայրենի մարդոց կը դարձունեն, որոնք իրենց յանցանքին զաղըութիւնովը ու իրենց չարագործութեանը այլանդակ լըբութիւնովը մարդկութիւնը վրաներնուն կը թոթվեն: